

LA TASCA DELS PSICOPEDAGOGS ALS IES.

Memòria del camí fet i perspectives de futur

Rosa Farré Lladós, Maria José Martínez Bernal

RESUMEN

El presente artículo describe y analiza el trabajo realizado por los psicopedagogos en los Institutos de Educación Secundaria de Catalunya, desde la aprobación de la LOGSE hasta el día de hoy.

Describimos el inicio como Maestros de Pedagogía Terapéutica, con función básicamente docente, y la incorporación a psicopedagogos con función docente y orientadora.

En este recorrido, analizamos nuestra labor educativa y presentamos propuestas de mejora, en base a nuestra experiencia.

ABSTRACT

This article describes and analyzes the work done by educational psychologists in the Secondary Education in Secondary Schools of Catalonia, from the passing of LOGSE to date.

We describe the beginning as Therapeutical Education Psychology teachers with mainly teaching functions and the incorporation as educational psychologists with teaching and advising functions.

In this way, we analyze our educational task and we present our improvement proposals, as a result of experience.

INTRODUCCIÓ

El present article té com a objectiu explicitar la situació actual i les perspectives de futur de la tasca dels psicopedagogos als IES. La visió i expectativa que intentem plasmar és des de l'experiència que tenim com a psicopedagogues.

Hem estructurat l'article en quatre apartats: Els inicis. Les primeres actuacions. El moment actual: Anàlisi i propostes. Conclusions i consideracions finals.

ELS INICIS

Els psicopedagogos (PSP) vam arribar als IES en un moment de canvi important a l'ensenyament secundari:

La LOGSE introduïa una nova estructura i un desenvolupament curricular obert i flexible, basat en un model comprensiu, inclusiu, adaptatiu..., que, basant-se en principis psicopedagògics, incorporava l'atenció a la diversitat, sense deixar de cercar la millora de la qualitat.

S'incorporà als IES l'alumnat dels dos darrers cursos de l'EGB, alhora que ampliava l'obligatorietat de la nova etapa educativa fins als 16 anys, amb tota la diversitat de motivacions, d'interessos i de capacitats que això suposava.

El professorat de secundària va viure un canvi qualitatiu en les característiques del seu lloc de treball, i en les seves funcions educatives. La Reforma Educativa demanava atendre la diversitat fent adaptacions curriculars, metodològiques i de l'avaluació. Canvis significatius pels quals no havien estat formats ni seleccionats. La professionalitat de la majoria va fer possible endegar aquests canvis.

Paral·lelament, el procés de canvi permetia la incorporació als IES d'una part d'aquell professorat de les diferents especialitats del cicle superior de Primària que fins llavors havia atès l'alumnat de 12 a 14 anys per continuar fent-ho a l'anomenat primer cicle de l'ESO. Amb ells, els fins llavors anomenats mestres d'Educació Especial van poder passar als IES amb la denominació de Mestres de Pedagogia Terapèutica.

Arribarem, doncs, juntament amb l'entrada de tota la "diversitat"

als instituts. Més ben dit, precisament per això hi érem. Representàvem un dels canvis substancials de la Reforma: l'atenció a la diversitat.

Prèviament, el professorat de Primària ja havia fet, obligatòriament, una formació específica sobre el nou Sistema Educatiu i la seva aplicació als centres. Formació que no es va aplicar de la mateixa manera al professorat de Secundària.

A Catalunya, la contextualització de la LOGSE pel que fa a la tasca del professorat de Psicologia i Pedagogia, va aplicar un model diferenciat de la majoria de comunitats autònomes de l'Estat. A l'inici, les tasques d'orientació i d'assessorament l'aplicaven els especialistes de la xarxa dels equips de sector existents, els EAP's, i els mestres de Pedagogia Terapèutica tenien una funció bàsicament docent, amb 21 hores lectives de dedicació a l'alumnat amb més dificultats: fou com una perllongació de les tasques del mestre d'Educació Especial a Primària.

Les expectatives que generàvem de col·laboració i assessorament en el centre, a més a més de la docència, superaven de molt, les tres hores setmanals previstes dins del nostre horari lectiu.

En el primer curs d'aplicació de la Reforma Educativa, el 1996-97, i no a tots els centres, es va incorporar un mestre d'Educació Especial com a mestre de Pedagogia Terapèutica (MPT).

Poc a poc, segons anàvem incorporant-nos al cos de Secundària a través de les oposicions, va aparèixer la denominació de Psicopedagogia (PSP), i alhora, fruit de les necessitats i de la realitat dels centres, les Instruccions d'Inici de Curs van anar modificant la nostra dedicació horària i les nostres funcions, incorporant tasques de col·laboració amb el professorat i els òrgans de coordinació del centre. Curs rera curs, el nostre perfil ha anat canviant fins arribar a l'actual, on, tot mantenint un perfil docent de 9 hores, permet més hores d'atenció a la resta de les funcions assignades, i que revisarem més endavant.

LES PRIMERES ACTUACIONS

D'entrada, no teníem ni ubicació física (espai, aula, sala...) ni sim-

bòlica (departament o seminari).

Sense una definició amb perspectiva clara de les nostres funcions per part del Departament d'Educació (de fet, després de més de 12 anys encara no està definit al ROC), va caldre l'ús de les nostres més o menys encertades habilitats per poder desenvolupar les tasques que els equips directius de cada centre prioritzava.

Es pot comprovar com la tasca de cada MPT o PSP depenia dels criteris de cada Equip Directiu. Només cal preguntar als psicopedagogs de cada centre.

Representàvem l'atenció a la diversitat al centre, en tot el que això suposa: coneixement de les característiques de l'etapa evolutiva de l'alumnat i del procés d'ensenyament-aprenentatge, de noves metodologies i estratègies, d'adaptació de continguts i materials, d'altres alternatives a l'hora d'avaluar, i, sobretot, de l'atenció a l'alumnat amb més o menys dificultats, en situacions més o menys conflictives, amb tota la nova paperassa administrativa afegida.

No estranyarà a cap de nosaltres, els PSP, la paraula soledat. Soledat i desconcert, moltes vegades.

Tampoc ajudava la dificultat de coordinació amb els companys i companyes de la mateixa especialitat. No es va preveure la possibilitat de grups de treball coordinat, o seminaris de zona, ni com i a on ens podíem formar, actualitzar i compartir neguits i necessitats.

Era una tasca força aïllada. Algunes iniciatives personals van permetre fer coordinacions per treballar amb el Departament la definició del nostre perfil i les nostres funcions, però els canvis polítics tampoc facilitaven la continuïtat.

Havíem de construir el nostre paper al centre: contextualitzar les nostres funcions, poc o molt definides, amb l'alumnat, el projecte de centre, el tarannà i el clima de cada IES.

Era fonamental: veure, comprendre, i després, actuar.

Havíem de desenvolupar totes les nostres capacitats i habilitats...

L'habilitat comunicativa: dir algunes coses i altres haver-les de passar o callar. No era el moment.

L'habilitat social: estar amb els companys i fer-nos un lloc per la via de la relació.

L'habilitat cognitiva: com introduir determinades qüestions, com treballar-les...

Les habilitats acadèmiques: havíem d'impartir docència de matèries amb companys d'altres departaments, però adaptades, la qual cosa representava haver d'adaptar continguts, materials, metodologies...i l'avaluació, és clar.

De mica en mica, com pluja fina, als PSP ens va tocar anar introduint terminologies i metodologies diferents als instituts.

No sempre ni arreu va ser així, i com tot, cada centre, cada equip directiu i cada equip docent entomava l'aplicació de la nova llei amb més o menys realisme i predisposició al canvi.

EL MOMENT ACTUAL: ANÀLISI I PROPOSTES

Actualment el nostre paper i les nostres funcions estan més clari-

ficades, sobretot gràcies al temps i la feina feta curs rera curs. De moment, només apareixen les nostres funcions a les Instruccions d'Inici de Curs. La concreció s'ha anat modificant en funció de les demandes específiques fetes des dels centres i del nostre dispers col·lectiu.

Creiem que cal emmarcar bé la nostra tasca. Clarificar-la i veure els llocs clau d'intervenció dins dels diferents òrgans del centre. Exercir unes funcions que realment facilitin la tasca educativa pel que fa a l'orientació de l'alumne, del professorat i de la institució, conjuntament amb la col·laboració dels EAP's.

Sembla clar que la intervenció psicopedagògica no pot pensar-se al marge de la institució, ni dels processos de desenvolupament curricular dels centres, ni molt menys al marge de l'estreta col·laboració al si dels equips docents.

La potencialitat de la nostra intervenció rau en la dinàmica interna del funcionament de cada centre, el que comporta, la intervenció des del propi equip i des del mateix context, fent el seguiment del procés de l'alumne.

Això suposa un model d'actuació del PSP:

- contextualitzar les necessitats,
- ser un referent proper, implicat en la vida dels centres,
- intervenir des de les tutories i els equips docents,
- constituir-nos com un departament del centre,
- formar part de la Comissió Pedagògica, àmbit de presa de decisions de caire pedagògic del centre
- treballar de la forma més propera i dinàmica possible.

Seguint els tres àmbits de les nostres funcions que apareixen a les Instruccions d'Inici de Curs dels darrers anys, caldria:

Atenció a l'alumnat:

- Impartir la docència en la part d'optativitat de les matèries afins a la nostra especialitat.

- Participar en les reunions de traspass, prèviament, i posterior, amb els tutors de cada curs, preparant i clarificant les actuacions amb els nois amb més dificultat.

- Participar en l'orientació de l'alumnat amb més dificultats, un cop estudiada i valorada la informació de la història i feta l'avaluació de les seves competències.

- Pel que fa al currículum, i per tal d'avançar en l'atenció a la diversitat a nivell institucional, cada Departament o Seminari hauria de comptar amb el seu currículum adaptat prioritzant els continguts, les estratègies més adequades i l'avaluació. Amb aquest protocol, cada Departament assumeix la realitat de la diversitat, rendibilitzant la feina i el sistema de treball, donant més significat a la tasca docent i afavorint la millora de l'atenció a tot l'alumnat.

- Vetllar perquè totes les capacitats estiguin contemplades en tots els àmbits del centre, per tal de garantir que l'alumnat amb més dificultat pugui avançar en el seu procés maduratiu.

- Facilitar que siguin els tutors, qui, un cop assumides les propostes i actuacions sobre el seu tutorand, les transmetin a l'equip docent corresponent per fer-ne el seguiment. Aquest fet puntual facilitarà la mirada i la feina de tots.

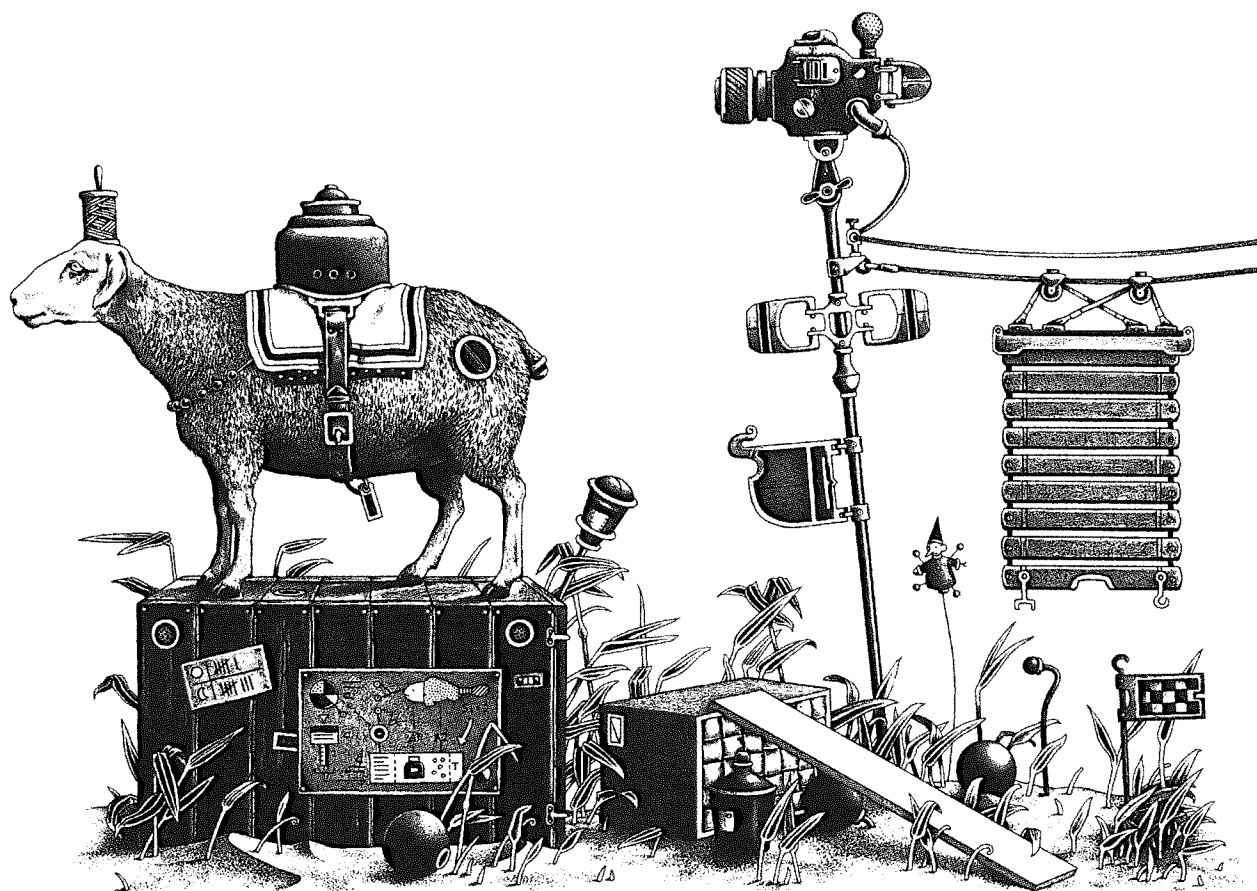
- Fer el seguiment individual, al llarg de l'escolaritat, d'aquell alumnat prèviament detectat, i incorporar aquells que es vagin detectant des de les tutories, els equips docents o les famílies. Per això, cal preveure que haurà de dedicar una part important del seu horari a aquestes tasques, mantenint la col·laboració dels Serveis Educatius externs i la xarxa de recursos, en funció de les necessitats detectades.

S'hauria de contemplar oficialment l'orientació d'aquell alumnat que presenta alguna dificultat, i que no es contempla a la normativa, però dels quals hi ha una demanda continuada i en augment (donada la complexitat de la societat), cosa que fa que hi dediquem una part important dels nostre horari al centre. Ens trobem de vegades amb alumnat que arriba de Primària sense el reconeixement oficial de certes dificultats que condicionen el seu procés d'aprenentatge

tots els departaments per adaptar els continguts, diferenciar les avaluacions i revisar els criteris metodològics, adaptant-los a les característiques dels grups i de l'alumnat.

- Participar en els òrgans de decisió per establir criteris relacionats amb l'atenció a la diversitat (Comissió Pedagògica, CAD, Equips de Tutories, Equips Docents i Juntes d'avaluació), i explicitar-ho dins dels documents del centre (PEC, PCC, Pla d'acollida...), per ajudar i normativitzar les mesures d'atenció a la diversitat des de l'organització del centre, tant pel que fa als agrupaments, com a les adequacions del currículum, o a la possible implementació de mesures extraordinàries, com programes de diversificació o propostes alternatives d'escolarització.

- Les mesures d'atenció a la diversitat s'haurien d'implementar des dels òrgans de decisió i/o de coordinació del centre, facilitant la incor-

i la seva estabilitat emocional, i requereixen intervencions i dedicacions que, en no ser reconegudes, no tenen la valoració externa que correspondria (plantilla, recursos...). D'altres vegades, l'adolescència destapa dificultats que han estat latents a Primària, i el reconeixement oficial moltes vegades depèn de les prioritats o del volum de treball dels centres o dels equips de zona.

Suport tècnic al professorat i al centre:

- Orientar i assessorar el professorat dels Departaments del centre pel que fa al currículum, col·laborant en les seves adaptacions, identificant els aspectes prioritaris del currículum. Per tot això, fóra necessari la participació dels PSP en la Comissió Pedagògica del centre, com un Departament que fomentés la implicació de

poració d'aquells canvis que siguin fruit de la reflexió i l'avaluació de la feina feta, i no de la improvisació o de la imposició.

- Per tal de fer-ho més operatiu, la Comissió d'Atenció a la Diversitat podria formar part de la Comissió Pedagògica del centre, si la considerem com l'òrgan més potent i més representatiu de les decisions pedagògiques del centre, rendibilitzant així el temps d'aquestes reunions.

Orientació i suport a l'acció tutorial:

El treball de tutoria és fonamental per tot el que representa de suport a la tasca educativa i el moment evolutiu que es troba l'alumne. La importància d'un bon treball de grup, i d'un bon aco-

l·liment, condiciona la vida de l'alumne al centre.

Una de les tasques prioritàries del psicopedagog al centre és l'orientació acadèmica, personal i professional. I cal contemplar les nostres actuacions des de les tres vessants : preventiva, formativa i terapèutica.

- Col·laborar en l'aplicació del Pla d'Acció Tutorial i fer les intervencions que calguin per tal d'assolir els objectius proposats en el pla.

- Participar juntament amb els tutors en l'aplicació d'aquells projectes transversals que es decideixin per a cada curs (hàbits d'estudi, competència social i mediació, salut, orientació professional...). Es tractaria d'una intervenció preventiva i de formació ahora.

- Recolzar el tutor perquè el grup i cada alumne puguin avançar i madurar, generant expectatives de confiança vers ells i el grup.

- Fer les tutories individualitzades a l'efecte que es considerin, i col·laborar en el seguiment amb les famílies i la xarxa de serveis que l'atenguin.

- El treball d'orientació acadèmica i professional es durà a terme al llarg de tota l'etapa, però tindrà major incidència els darrers cursos quan l'optativitat pot condicionar els posteriors itineraris, i, sobretot, l'últim curs, quan cal fer una proposta orientadora individualitzada de tots i cadascun dels alumnes, de la forma més acurada i realista possible. Aquí, la figura del PSP facilitarà les eines d'autoconeixement de l'alumnat, i, amb el coneixement que tinguem de l'alumne, l'elaboració del perfil d'aptituds i interessos, la informació del seu historial acadèmic i les expectatives de l'alumne i la seva família, ajudarà al tutor a fer propostes personalitzades. Si cal, farà tutories individualitzades a l'efecte, i derivarà als centres específics a aquells alumnes que ho requereixin.

- Complementarien aquesta orientació les xerrades informatives als pares, les visites a centres específics i l'elaboració d'un dossier sobre els diferents itineraris.

Segons l'estructura dels IES, qualsevol orientació ha d'anar encaminada a aconseguir que, un cop explicitada l'orientació pertinent, sigui el tutor, l'Equip Docent i la Institució qui l'assumeixi i se'n faci càrrec col·legiadament de la seva aplicació.

- Afavorir la proximitat i la complicitat amb l'equip educatiu, però especialment amb els tutors, sobretot facilitant i ajudant a sostenir la seva funció en tots els moments, i especialment davant de les situacions més conflictives i complicades. Ajudar a posar paraules i donar idees a situacions que a vegades ens costa d'entendre.

- S'hauria de valorar i contemplar, des del Departament d'Educació, la importància del temps de dedicació a les tutories en l'horari dels tutors.

CONCLUSIONS

Confiam que la regulació dels nous decrets i del nou ROC de centre reconegui l'òrgan que hauriem de ser i concreti, després de 12 anys, les nostres funcions.

(El passat 28 de novembre de 2008 el Real Decreto 1834 que estableix les especialitats dels cossos docents a secundària canvia la nostra denominació i específica, per fi, funcions. Es substitueix el terme Psicopedagogia per Orientació com a especialitat. Ara cal esperar

l'articulació d'aquesta nova ordenació a Catalunya...)

Com ha estat una constant al llarg de la nostra curta història, la nostra especialitat ha anat integrant un ventall de funcions que no s'ha correspost en un augment proporcional dels recursos. Com diu *Isabel Solé* en el seu llibre *Orientación educativa e intervenció psicopedagógica* (ICE, Horsori, 98, pàg 90) "el riesgo de desbordamiento debido al exceso y, sobretudo, a la amplitud de tareas que hay que atender, amenaza con ahogar un recurso que, bien utilizado, es crucial para la calidad del sistema educativo".

Així, doncs, pel que fa a les propostes d'atenció horària, cal preveure les necessitats per poder atendre totes les intervencions a nivell acadèmic, personal, tutorial, familiar, psicològic, social.

També caldria afavorir el treball en xarxa dels diferents professionals que atenen l'alumnat amb més necessitats. Confiam que la creació dels consorcis territorials afavoreixin i facin més operatives i útils aquestes coordinacions.

Permetre que cada centre trobi la forma més àgil de desenvolupar els seus propis protocols escrits de seguiment de l'alumnat amb més dificultat, tot garantint les adaptacions pertinents, curriculars, metodològiques i d'avaluació que aquest alumnat requereixi.

Pel que fa a la nostra formació permanent, com també proposa *Isabel Solé* a l'obra citada (pag. 238), caldria que l'Administració Educativa reconegués també les necessitats de formació específica i complementària del nostre perfil professional, i que institucionalitzés seminaris i cursos o jornades de formació específiques, per tal de revisar, actualitzar i perfeccionar la nostra tasca.

Alhora, s'hauria de garantir que a la formació dels nous docents de secundària, a totes les especialitats, s'incorporin els coneixements que permetran l'assoliment de les competències professionals necessàries per tal d'atendre la diversitat i assegurar un bon exercici de la funció docent: conèixer les característiques de l'etapa, les estratègies que permeten flexibilitzar el currículum i l'avaluació per tal d'adaptar-les als diferents ritmes i nivells (i que els permeten avançar cap al pensament abstracte amb els nois amb més dificultat), les estratègies de gestió d'una aula, l'acció tutorial, la relació amb les famílies, el treball en equip...

CONSIDERACIONS FINALS

Volem acabar aquest article dient que, malgrat totes les dificultats (formatives, organitzatives, legals), i sense perdre mai de vista la posició ètica que com a professionals de l'educació tenim, el balanç de la nostra feina és positiu.

Volem creure que ha ajudat, a millorar i canviar, fent veure possibilitats, matisos i aspectes de l'alumnat, facilitant la feina a la institució i, sovint, rescatant una altra mirada cap a l'alumnat amb més dificultats.

Finalment, aprofitem aquesta publicació per agrair als companys dels centres, als equips directius i als membres dels EAPs el suport, la col·laboració i la confiança envers nosaltres i la nostra feina.

IES Valldemossa

Barcelona, febrer del 2009

Correspondència amb les autores: Rosa Farré Lladós, C/ Calàbria 168, 4t 3a. 08015 Barcelona. E-mail: mfarre11@xtec.cat. Maria José Martínez Bernal, Av. Meridiana, 322, 1r 1a, 08027 Barcelona. E-mail: mmart135@xtec.cat